

Ondermijning Westerse rechtsorde is een wereldwijd probleem

Het Westerse democratische systeem wordt bedreigd door een netwerk van landen met ogenschijnlijk verschillende ideologieën. Communistisch China, nationalistisch Rusland, theocratisch Iran en de dictatuur Noord-Korea werken op ingenieuze wijze samen om Westerse democratieën te ondermijnen. Dit dient te worden bestreden, om te beginnen met meer transparantie over geldstromen tussen deze landen en vooral richting het Westen.

Door Joost van Mierlo

Dat is de ferme waarschuwing van Anne Applebaum, Amerikaans journaliste en historica die zich de afgelopen decennia heeft opgeworpen als een van de belangrijkste Rusland-deskundigen. Ze schreef veelgeprezen studies over de wandaden van het stalinisme in de Russische Goelag en de genocide in Oekraïne in de jaren dertig van de vorige eeuw.

Applebaum waarschuwde al vroeg voor de heropleving van het nationalisme in Rusland onder president Vladimir Poetin. Ze was aan het begin van de oorlog in Oekraïne een van de tweehonderd Amerikanen die op een Russische zwarte lijst werden gezet, waarbij meespeelt dat ze de echtgenote is van Radoslaw Sikorski, de huidige Poolse minister van Buitenlandse Zaken.

In haar nieuwe boek *Autocracy, Inc.*, gaat ze een stap verder en waarschuwt ze voor de steeds hechter wordende banden van landen die niets van doen willen hebben met een rechtsorde waarin de wetgevende en uitvoerende machten gescheiden zijn, de rechtsprekende macht onafhankelijk is en waar vrije media een vinger aan de pols houden. In een bijeenkomst met een selecte groep journalisten in Londen licht Applebaum haar bevindingen toe.

U spreekt over een netwerk van autocratische landen. Hoe komt u daarbij?

‘Ik noem het heel bewust een netwerk. Het is geen

officiële alliantie. Het gaat om landen met ogenschijnlijk heel verschillende wereldbeelden. Nationalistisch Rusland kan niet worden vergeleken met communistisch China en zeker niet met een theocratie als Iran. Je hebt verder Noord-Korea, Venezuela en zo nog een dozijn andere landen.

Het zijn landen die zeer verschillend zijn, maar ze werken op subtiele wijze samen. Als ik zeg subtiel, dan bedoel ik dat ze niet ergens in een geheime kamer samenkomen om een strategie te bespreken. Maar intussen is er wel degelijk sprake van samenwerking. Dat kan gaan om het financieren van ondernemingen die als doel hebben Westerse democratieën te ondermijnen. Het gaat in tal van situaties ook om de verkoop van surveillance-technologie, zoals hoogwaardige Chinese technologie rondom gezichtsherkenning.’

Waarom werken ze samen?

‘Er is sprake van een gezamenlijke vijand. Daarbij gaat het niet om een bepaald land, maar om een ideologie die hoog wordt gehouden in Westerse landen, inclusief een aantal Aziatische landen als Zuid-Korea en Japan.

Het gaat hier om de zogenoemde liberale democratie, ofwel een politiek rechtssysteem waarin de wetgevende en uitvoerende macht gescheiden zijn, waarin de rechtspraak onafhankelijk is en waarin media een vinger aan de pols houden.

CV

Anne Applebaum

Anne Applebaum (1964) is een Amerikaanse historica en journaliste die diverse monografieën schreef, waaronder over de Russische Goelag (2003) en het IJzeren Gordijn (2012). Vanaf eind jaren tachtig werkte ze als Oost-Europa correspondent voor eerst The Economist en later The Independent. Ze werkte als plaatsvervangend Hoofdredacteur voor het Britse weekblad The Spectator en publiceert tegenwoordig in The Atlantic. Ze is sinds 1992 getrouwd met Radoslaw Sikorski, de huidige minister van Buitenlandse Zaken in Polen.

Daarvan is geen sprake in de landen waar ik over spreek. Er is geen onafhankelijke rechtspraak, de media is er niet vrij en in de meeste gevallen gaat het om dictators die het belang van hun onderdanen ondergeschikt maken aan het eigenbelang. De Westerse nadruk op het scheiden van machten en de rol van een onafhankelijke media worden als een bedreiging gezien.'

Is het een nieuwe Koude Oorlog?

'Nee, het is anders. Aan de ene kant gaat het in Rusland, in tal van Afrikaanse landen en in bijvoorbeeld Venezuela om dictators die schatrijk zijn, in veel gevallen multi-miljardair. Dat is vaak gebeurd met medeweten van Westerse landen of Westerse financiële systemen. Hun geld is via anonieme vastgoedtransacties of anonieme ondernemingen gebruikt om in Westerse landen te investeren, bijvoorbeeld in Londens vastgoed.

Maar er is een ander belangrijk verschil. Tijdens de Koude Oorlog was de toenmalige Sovjet-Unie er veel aan gelegen om zich als een welvarend land te presenteren. Ieder jaar werden cijfers naar buiten gebracht over de enorme hoeveelheden tanks en balen hooi die werden geproduceerd.

Dat is dezer dagen volledig anders. Er is in sommige landen nog wel sprake van propaganda, maar het belangrijkste doel is om het Westerse systeem te ondermijnen door te belichten wat daar allemaal niet deugt, of, vaker nog, door valse informatie over deze landen te verspreiden.'

Hoe werken deze landen dan samen?

'Een heel concreet voorbeeld: Belarus maakt op dit moment gebruik van door China geleverde technologie om gezichten te herkennen. Het gaat hier om de meest geavanceerde technologie die wereldwijd beschikbaar is. De Belarussische autoriteiten maken gebruik van recent geleverde technologie om demonstranten die in 2020 in opstand kwamen tegen het regime te arresteren. Hoewel

de demonstraties vier jaar geleden plaatsvonden, worden ze nu gearresteerd.

Dit is een voorbeeld waarbij tegenstanders in eigen land worden onderdrukt. Maar bij het Brexit-referendum in het Verenigd Koninkrijk en feitelijk bij alle belangrijke verkiezingen sindsdien zie je dat informatiediensten van autocratische landen pogingen doen om de bestaande rechtsorde in Westerse landen te ondermijnen. Rusland doet dat al langer. Maar ook andere landen krijgen de technische middelen om hun eigen steentje bij te dragen.'

Gaat het niet wat ver om China en Venezuela over een kam te scheren?

'Natuurlijk zijn er enorme verschillen. Ik spreek daarom ook nadrukkelijk over een netwerk en niet van een of andere alliantie. In Venezuela is sprake van een dictatuur waar de machtshonger van de elite ten koste gaat van de economische omstandigheden van het leeuwendeel van de bevolking. En dat terwijl het enkele decennia geleden nog het rijkste land van Latijns-Amerika was.

Hetzelfde kan worden gezegd van tal van Afrikaanse landen, terwijl in China in de afgelopen dertig jaar juist honderden miljoenen mensen aan een tergende armoede zijn ontstegen. Het gaat om grote verschillen.

Dan zijn er ook nog landen als Turkije en India, die een meer ambivalente houding hebben en soms samenwerken met de autocratieën, terwijl ze op belangrijke onderdelen, bijvoorbeeld binnen de NAVO wat betreft Turkije, samenwerken met het Westen.'

Hoe kan een Westers land omgaan met een land als China?

'Ik denk dat er de afgelopen jaren veel is veranderd in de relatie ten aanzien van China. Je zult mij niet horen spreken over een handelsboycot of iets dergelijks. Maar ik denk dat het goed is dat er vraagtekens zijn gezet bij

‘Bij alle belangrijke verkiezingen zie je dat informatiediensten van autocratische landen pogingen doen om de bestaande rechtsorde in Westerse landen te ondermijnen.’

Chinese initiatieven om containerhavens in Europa op te kopen.

Het is in mijn ogen een goede zaak dat het niet langer vanzelfsprekend is dat Chinese ondernemingen als Huawei een strategische rol spelen in Westerse communicatiesystemen. Het maakt onderdeel uit van een nieuwe vorm van realisme waar Westerse landen mee te maken hebben.’

Wat kan er nog meer worden gedaan?

‘Een van de maatregelen waar ik voor pleit, is dat er een einde komt aan de anonieme ondernemingen en vastgoedtransacties die nu nog schering en inslag zijn in zowel de Verenigde Staten als Europa. Deze anonimiteit wordt aan de ene kant gebruikt om op massale wijze geld wit te wassen. Het is echter minstens zo zorgelijk dat de anonieme ondernemingen worden gebruikt voor het financieren van activiteiten die als doel hebben de Westerse rechtsorde te ondermijnen. Politici beginnen hierover te spreken, maar het zou wenselijk zijn als hierover internationale akkoorden worden gesloten.’

In veel Westerse landen als bijvoorbeeld Nederland en Italië hebben populistische rechtse partijen aan invloed gewonnen. Hoe kijkt u daartegen aan?

‘Ik denk dat je in zijn algemeenheid kunt stellen dat dit soort partijen de ruimte opvullen die wordt gecreëerd als centrumrechtse partijen in een crisis verkeren. Het is zaak voor deze partijen om orde op zaken te stellen. Dat is niet onmogelijk. Kijk maar naar Polen. Alles wat ik zeg over Polen, moet natuurlijk met een korrel zout worden genomen, want mijn echtgenoot speelt een belangrijke rol in de politiek daar. Maar nadat het land enkele jaren is geregeerd door een populistische regering, hebben de meer centristische partijen zich herpakt en is er nu sprake van een coalitie van centrumpartijen.

Het zou overigens goed zijn als de centrumrechtse partijen zich realiseren dat er meer onderwerpen zijn dan de vraag hoever je de belastingen in een land kunt verlagen. We hebben te maken met een politieke crisis op wereldschaal. Het is belangrijk dat te adresseren.’

De strijd om de presidentiële verkiezingen in de Verenigde Staten is in volle gang. Wat zou het betekenen als Donald Trump zou worden herkozen?

‘Trump is geen ideoloog. Hij is alleen geïnteresseerd in zijn eigen belang, of dat nu zijn persoonlijke belang is of financieel of politiek. Je krijgt wel eens de indruk dat Trump jaloers is op de machthebbers in de door mij beschreven autocratieën. En zijn aanvallen op de Amerikaanse rechtsorde passen binnen dit verlangen om meer directe macht te kunnen uitoefenen.

Maar het blijft gewoonweg onduidelijk wat Trump precies zal doen als hij wordt herkozen. Dat geldt ten aanzien van Oekraïne en dat geldt voor de relatie met China. Eerder pleitte ik voor meer openheid rond het oprichten van ondernemingen en dergelijke en het belang van internationale akkoorden. Dat zal waarschijnlijk lastiger worden als Trump wordt herkozen.’

Zijn de autocratieën aan de winnende hand?

‘Dat is in ieder geval wat Vladimir Poetin dacht toen hij Oekraïne binnenviel in het voorjaar van 2022. Hij dacht het land binnen enkele dagen op te kunnen rollen. Poetin vergiste zich in twee dingen. Hij overschatte aan de ene kant de kracht van het eigen leger en aan de andere kant de wilskracht van de Oekraïners.

Maar belangrijker is waarschijnlijk dat Poetin ervan uitging dat Westerse landen Oekraïne in de steek zouden laten. Hoewel de coalitie in de afgelopen maanden haarscheurtjes vertoont, hebben Westerse landen zich vrijwel eensgezind achter Oekraïne geschaard. Dat is een zeer positieve ontwikkeling.

Het heeft ook tot gevolg gehad dat de NAVO is versterkt met het lidmaatschap van Zweden en Finland. Dat zijn landen die de broodnodige impuls zullen geven aan de alliantie.

Maar tegelijkertijd zie je dat een organisatie als de Verenigde Naties bijna tandeloos is geworden in de afgelopen jaren. Er is dringend behoefte aan nieuwe vormen van samenwerking om de autocratieën van deze wereld het hoofd te bieden. Ik heb daar geen pasklare oplossingen voor, maar wil mijn bijdrage leveren door het onderwerp aan te zwengelen.’ ■